

บทที่ ๓

ลักษณะคำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือ

หลักเกณฑ์หรือทฤษฎีคติ ตลอดจนแผนผังในการแต่งคำประพันธ์แต่ละชนิดของภาคเหนือโบราณจารย์วางแบบไว้แต่ไม่เป็นที่แพร่หลาย และมีไม่ครบ บรรคานักเขียนหรือช่างขอ (พวกขับขอโดยอาชีพ) ต่างก็เรียนและฝึกฝนโดยอ่านและฟังของเก่า ๆ ที่เขาแต่งเอาไว้ แล้วก็ลองหัดแต่ง โดยแต่งไปก็อ่านเป็นทำนองเสนาะเฉพาะคำประพันธ์แต่ละชนิดไป ถ้าอ่านได้ไม่คล่องก็ไปอ่านซ้ำ ๆ อ่านไปไม่ได้ก็แสดงว่าแต่งยังใช้ไม่ได้ต้องแก้ไข ต่อมาก็มียุคที่สนใจศึกษาค้นคว้าหลักเกณฑ์ในการแต่งคำประพันธ์ภาคเหนือขึ้น ผู้คนควาที่สำคัญคือ นายสิงพะ วรรณสัย ได้ศึกษาค้นคว้าจากวรรณกรรมต่าง ๆ นำออกมาวางเป็นกฎเกณฑ์ มีแผนผังและบัญญัติให้เห็น ไขชื่อว่า "หลักกวีนิพนธ์ล้านนาไทย" นับว่าเป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษาค้นคว้าในภายหลังเป็นอย่างมาก

คำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือแบ่งออกเป็น ๕ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

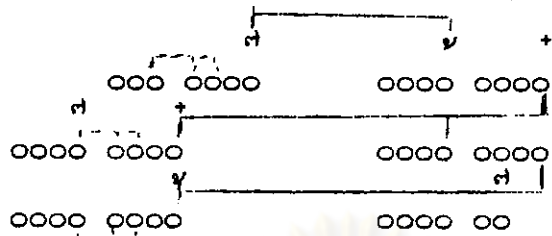
- ๑) คาว
- ๒) กาพย์
- ๓) ขอ
- ๔) คุรรโลง หรือ โคลง
- ๕) ร่าย

๑) คาว ที่เรียกกันว่า "คาว" แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ คาวขอ และคาวธรรม คาวขอ หมายถึงคำประพันธ์ชนิดหนึ่งนิยมแต่งกันมากในภาคเหนือ เพราะแต่งค่อนข้างง่าย ทั้งอ่านก็เข้าใจง่ายด้วย วรรณกรรมที่แต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดนี้ เช่น คาวขอเรื่องหงส์หิน, เจ้าสุวัต, และคาวสี่บท ของพญาพรหมโวหาร เป็นต้น การอ่านเป็นทำนองเสนาะ แต่ไม่ต้องมีดนตรีประกอบ

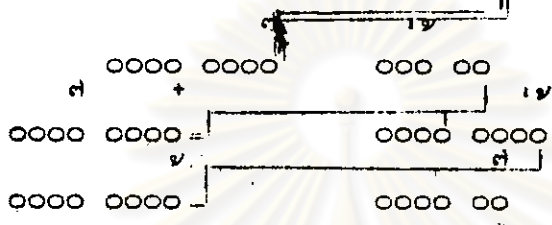
ส่วนคาวธรรม หมายถึงนิยายธรรมหรือชาดกที่เป็นเรื่องยาว ๆ เช่น คาวธรรมเรื่องจำปาสีทัน คาวธรรมอาจแต่งเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองก็ได้ ต่างกับคาวขอที่หมายถึงคำประพันธ์ประเภทหนึ่งเท่านั้น

แผนผังควาซอ

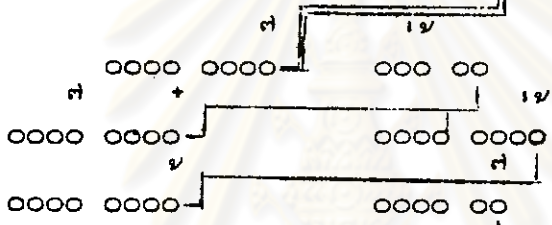
บทซันตน

บทที่ ๒

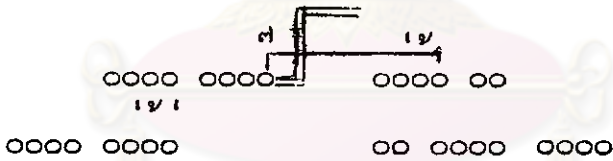

บทที่ ๓

ส่งสัมผัส เช่นเดียวกับข้างตน

บทสุดท้าย

ตัวอย่าง

มโนเนื่อง ใจเหลืองเหี่ยวม้วย เพศเพียงคั้งกลวย บมไว้ในชุม
 แคนแตนอง เจ้าบัวจุ่ม เจ้าหัวคำซุม ทอดทมละชา
 ละเวเทน เพ.เคนเมาบ่า เพื่อคว้านายมา ทิงละ ฯ
 ไคยีนเขาจา เล่าถอยวาทะ ไชพื่อ หลายราย
 อูมมาซุม่อ พร้าคือควักาย อยเหนือคินคาย สระางบหลอน
 เกิดมาเป็นคน ไคทรงทุกชรอน ก็ปางคราวครา ครังนี้ ฯ
 เพราะวานายเลา เจ้าหลบหลีกดี หนีพรากหน้า มาเมือง
 มาละพีไว้ โศกใหม่ดมเหลือง เพศเพียงเพื่อง นองเหยียงเปือซ่า
 มาทอดทุมชาย เรียรายเหนือทญา แลมสุธา ฝุ่นมุก ฯ

บทสวดทนาย

กินไผ่ประสงค์ เก็บมาอ่านใจ เตียงสนั่นไต กินเพื่อน
มโนเนื่อง สุกเสี้ยงนี้ เท้านิสู่กาพัง กอนแดนนายเหย ฯ
(จากคาวสีบท ของพญาพรหมโวหาร)

ma^๑no:niag cay¹ lia^๑ hew³ moy⁵ phe:t³ phiang day²
koy⁴ bom² way⁵ nay khum¹ de:n te:² no:๓⁵ caw⁴ bua
ci:¹ cum¹ caw⁴ hua¹ kham sum to:t³ tum la^๑5 kha:⁴ //
day⁴ nin kha:w² ca:¹ law³ thoy³ wa:tha^๑5 khay¹ fu:⁴
la:y¹ la:y yu:² ma: cu^๑5 mi:⁵ pham³ khi: tua¹ ta:y¹
yu:² nia¹ din da:y sa^๑1la:๓³ bo:² lo:n⁴ ke:t² ma:
pen¹ khon day⁴ so๓ tuk⁵ khon⁴ ko^๑1 pa:๓¹ kha:w kha:
kha๓⁵ ni:⁵ // pho^๑5 wa:³ na:y law caw⁴ lop¹ li:k⁵
ni: pha:k³ na:⁴ ma: niag ma: la^๑5 pi:³ way⁵ so:k²
may⁴ pho:m¹ lia๓¹ phe:t³ phiang fiag no:๓⁵ niag¹ bia²
kha:⁴ ma: to:t³ tum ca:y lia³ la:y nia¹ ña:⁴ phe:n²
su^๑1tha: fun² muk⁵ // kan phay¹ pa^๑1so๓¹ kep¹ ma:
๑a:n² cay⁵ tiag sa^๑1nan² tay⁴ din fian ma^๑1no:niag
sut¹ sia๓⁴ ni:⁴ taw³ ni:⁵ su:² da: fa๓ kon² le^๑1
na:y hey¹ //

๑) บทขึ้นต้นมี ๑๑ วรรค วรรคแรก ๓ คำ วรรคต่อไป ๔ คำ มีคำสงท้าย
อีก ๒ คำ รวมทั้งหมกเป็น ๔๕ คำ ส่วนบทต่อไปวรรคอื่น ๆ มี ๔ คำ ยกเว้นวรรค
ที่ ๓ มี ๕ คำ ตอนท้ายก็มีคำสงท้าย ๒ คำ รวมมี ๔๒ คำ

๒) เสียงวรรณยุกต์และสัมผัส ความแน่นัง เส้นสัมผัสที่ซัด เส้นเกี่ยวหมาย
ถึงสัมผัสใน เส้นคเป็นเส้นสัมผัสระหว่างบท ส่วนที่ซัดเป็นไขปลาเป็นสัมผัสไม่บังคับ
จะมีก็ได้ไม่มีก็ได้ แต่ถามีจะไพเราะขึ้น

๒) ภาพ แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ตามมาตรฐาน เสียงที่ใช้ในการอ่านภาพ
(แหลภาพ) เป็นหลัก คือ

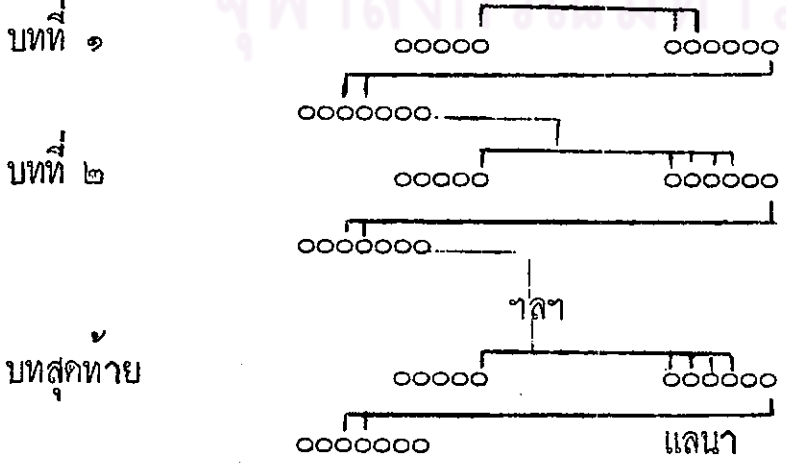
ก. ภาพเสียงใหญ่ หมายถึงต้องใช้เสียงทุ้มและต่ำแบบผู้ชายอ่านทำนอง
เสนาะภาพนี้ เช่น ในการอ่านภาพในมหาชาติหรือเวสสันดร มี ภาพมหาชาติ
ภาพทศพิศราชธรรม เป็นต้น

ข. ภาพเสียงน้อย หรือภาพเสียงเล็ก หมายถึงต้องใช้เสียงสูงแหลมแบบ
ผู้หญิง ในการอ่านทำนองเสนาะภาพชนิดนี้ เช่น ใช้ในการอ่านภาพพิมพ์พิลาป
ภาพมัทรี เป็นต้น

ภาพทั้งสองชนิดนี้ แต่ละชนิดมีหลักการแต่งโดยเฉพาะไม่เหมือนกัน

การแต่งภาพโดยเฉพาะภาพเสียงใหญ่นั้น ถือกันว่าเป็นศิลปะชั้นสูง เพราะ
แต่งยาก ต้องหาคำให้เหมาะกับเสียงอ่านทำนองเสนาะ ทั้งต้องได้ความหมายชัดเจน
เป็นสาระควย ปรกติกการอ่านภาพก็ไม่ต้องมีดนตรีประกอบ

ก. ภาพเสียงใหญ่ แน่นัง

ตัวอย่างกาพย์สี่ขงใจ

ทานจุงกระทำกร	กุดละบุญทานอย่าไคชาค
อย่าไคประมาณสิงทานา	
ควรวุ่นยอทูนสา	พระกิริตนาและชาวเจ้า
ก็อสมณโคตรเหงาหมื่นไพราหมณ	
สี่ลจุงรักษาตาม	ศีลคดองงามอริยะเจ้า
อย่าประมาณทุกคำเขา เรงสมาทาน	
ก็ดมีคุณเหลือประมาณ	พาเราพนสงสารถึงฝั่งหน้า
พระนิพพานชั้นฟ้าบไคลคลา	

(จาก กาพย์ทศพิธราชธรรม)

tha:nag cup² ka¹tham ka:n¹ ku¹sa¹la⁵ bun ta:n
ya:² kha:t² ya:² day⁴ pha¹ma:t² sig² tha:na: //
kuan ñi:n³ ño: thu:n sa:¹ pha⁵ ti¹lat⁵ta¹na: le¹
ca:w caw⁴ khi: sa¹ma¹na⁵ kho:t³ paw⁴ mu:² ci: pha:m//
si:¹lay cup² lak⁵sa:¹ ta:m¹ si:n¹ kho:ɔ̃ ɔa:m ʔa¹li¹ña⁵
caw⁴ ya:² pha¹ma:t² tuk⁵ kham³ caw⁵ leg sa¹ma:ta:n //
si:n¹ mi: khun lia¹ pa¹ma:n pa: haw pon⁵ soɔ¹sa:n¹
thəɔ¹ faɔ² na:⁴ pha⁵ nip²pa:n can⁵ fa:⁵ bo:² kayka: //

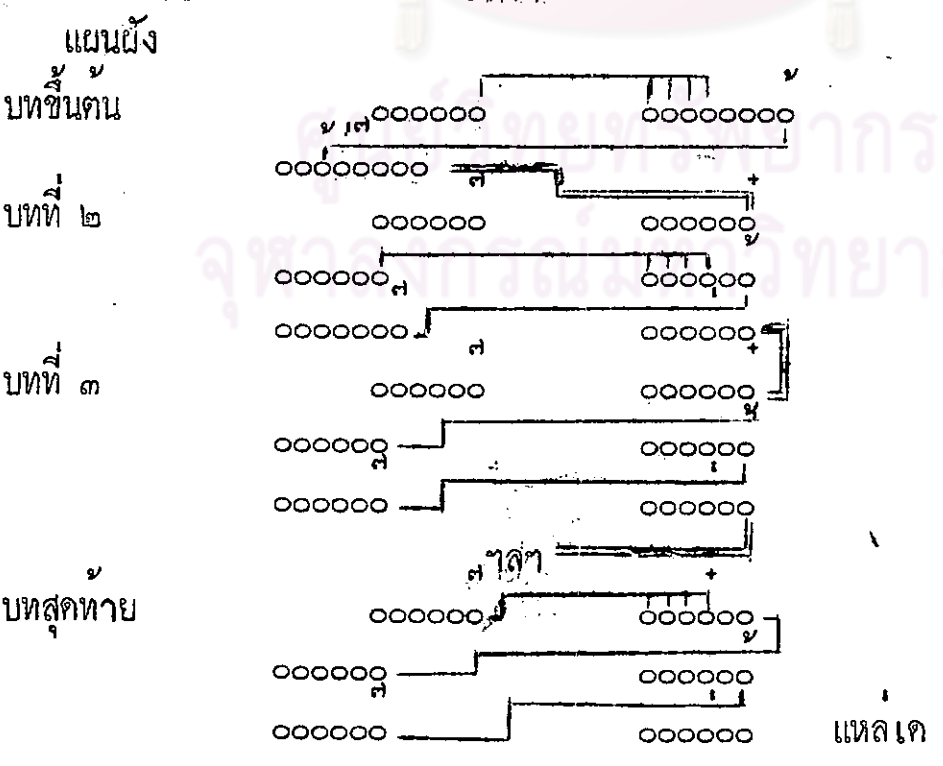
บัญญัติ

๑) ภาพยนตร์หนึ่งมี ๓ วรรค คำในวรรคมีไม่คอยแน่นอน วรรคที่ ๑ มีจำนวนคำตั้งแต่ ๓ - ๕ คำเป็นส่วนมาก คำสุดท้ายของวรรคนี้นิยมเสียงสามัญเท่านั้น ให้สัมพันธ์กับคำที่ ๑ หรือ ๒, ๓, ๔ ของวรรคที่ ๒

๒) วรรคที่สองนิยมคำตั้งแต่ ๔ - ๘ คำ คำสุดท้ายของวรรคนี้กำหนดให้เป็นเสียงเอกหรือเสียงโท ถ้าคำสุดท้ายของวรรคนี้เป็นเสียงเอกให้สัมพันธ์กับคำที่ ๓ ของวรรคที่ ๓ นับจากท่ายวรรคเข้ามา ถ้าคำสุดท้ายของวรรคนี้เป็นเสียงโทให้ส่งสัมพันธ์กับคำที่สี่ของวรรคที่ ๓ นับจากท่ายวรรคเข้ามา

๓) วรรคที่ ๓ กำหนดคำไม่แน่นอนเช่นกัน ส่วนมากมีคำตั้งแต่ ๕ - ๑๐ คำ ถ้าวรรคที่สองส่งสัมพันธ์มาเป็นเสียงเอก ให้รับสัมพันธ์ด้วยเสียงเอกในคำที่ ๓ นับจากท่ายวรรคเข้ามา เมื่อวรรคที่ ๒ ส่งสัมพันธ์มาเป็นเสียงโทให้รับสัมพันธ์ด้วยเสียงโทในคำที่ ๔ นับจากท่ายวรรคเข้ามา คำสุดท้ายของวรรคที่ ๓ ต้องเป็นเสียงสามัญเสมอ สัมผัสระหว่างบททุกตามแผนผัง สำหรับภาพยนตร์สุดท้ายก็คงเหมือนภาพยนตร์กัน แต่เพิ่มสร้อยเข้ามาหน่อยหนึ่งว่า "แลนา"

ข. ภาพยนตร์เสียงน้อยหรือภาพยนตร์เสียงเล็ก

ตัวอย่าง

พุทโธ เม นาโถ
 เป็นที่กึ่งกาไวหมุไพร
 คนครองฆราวาสนั้น
 รักษาไว้หือดี ๆ
 กลับกลายเป็นรุ้ กนลง
 ตามที่พระท่านเทศน์ไว้
 ตามที่องค์พระมนี
 เรา จักชช กลาวซ้ำชน

จุงเอาพระพุทโธเป็นที่ตั้ง
 ห้อมีศีลห้าใสศรี
 อยามีคางพรอยกานกง
 เพราะมีบงมอดเมงซี
 วามีห้าเสนกีหลี
 เทศน์เอาไว้เบองตน
 ขอดนวาปาณา ๆ (ภาพยศีลห้า)

put⁵tho: me: na:tho:¹ cuŋ² ?aw pha⁵ put⁵tho:
 pen¹ ti:³ taŋ⁴ pen¹ ti:³ kaŋ⁴ka:² way⁵ mu:² phayli: //
 khon khon kha⁵la:wa:t³ nan⁵ hi:⁴ mi: si:n¹ ha:¹
 say¹ si:¹ hak⁵sa:¹ way⁵ hi:⁴ di: di: ya:² mi: da:ŋ²
 phoy⁵ ka:n²koŋ⁴ kap¹ ka:y¹ pen¹ hu: hua³ kon⁴ loŋ⁵
 pho⁵ mi: boŋ⁴ mo:t³ me:ŋ ci: // ta:m¹ ti:³ pha⁵
 ta:n³ te:t³ way⁵ wa:³ mi: ha:⁴ sen⁴ di: li:¹ :¹
 ta:m¹ ti:³ ?oŋpha⁵ mu⁵ni: te:sa¹na: way⁵ biao⁴ton⁴
 haw cak¹ kho:¹ ka:w² sam⁵ son⁵ kho:⁴ ton⁴ wa:³
 pa:¹na: //

บัญญัติ

๑) ภาพยนตร์หนึ่งมี ๖ วรรค ยกเว้นภาพยนตร์สั้น มีเพียง ๓ วรรค ภาพยนตร์ ๑ วรรคหนึ่งๆ มีจำนวนคำไม่แน่นอน อาจมีตั้งแต่ ๓ คำ ถึง ๔ คำ แต่นิยมวรรคละ ๒ คำเป็นส่วนมาก ยกเว้นภาพยนตร์สั้นซึ่งวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๓ มีวรรคละ ๔ คำ

๒) เสียงวรรณยุกต์คำสุดท้ายในบทสั้นจะตกลงด้วยเสียงสามัญเท่านั้น ภาพยนตร์แรกมี โท ๒ เอก ๑ ครี ๑ ภาพยนตร์ต่อไปคำสุดท้ายวรรคแรกเป็นเสียงตรี ภาพยนตร์แต่ละบทมีเสียงตรี ๒ จัตุวา ๑ โท ๑ และเอก ๑

๓) สัมผัส คุมตามผัง เมื่อจบภาพยนตร์สุดท้ายให้ลงท้ายด้วยคำว่า "แหล่เค"

๓) **ขอ** มีหลายชนิดหลายทำนอง ส่วนมากใช้ขอโต้ตอบกันระหว่างชายกับชายหรือหญิง คนตรีที่ใช้คลอกับเสียงขอ มี ปี่ ซึ่ง ทะล่อ (สะล่อ) ทำนองขอเท่าที่รวบรวมได้มี

- ก. ขอทำนองเพลงอ้อ
- ข. ขอทำนองมาน (พม่า)
- ค. ขอทำนองเสเลเมา (เงี้ยว)
- ง. ขอทำนองลองน่าน หรือขอพระล่อ
- จ. ขอยืน
- ฉ. ขอทำนองจะปุ
- ช. ขอทำนองเชียงใหม่
- ซ. ขอทำนองเชียงแสนหลวงหรือนาเป็ง

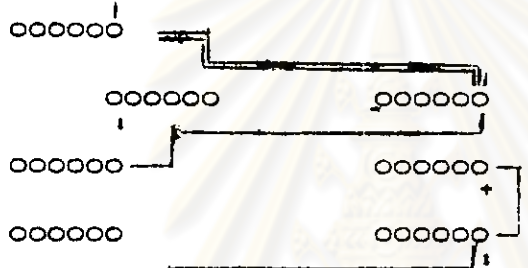
ปรกติช่างขอจะขอโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง คนละบทแบบสัทวาหรือลำตัดของภาคกลาง เรื่องที่ขอก็เป็นเรื่องชาคกหรือนิทานพื้นเมือง บางทีก็เป็นเรื่องคำสอน ปรกติขอใช้ขับร้องกันสด ๆ แบบเล่นกลอนสด ต้องอาศัยปฏิภาณที่จะคิดหาคำร้องโต้ตอบกัน โดยเหตุที่ช่างขอขับขอออกมาสด ๆ ดังกล่าว ดังนั้นขอที่ขับออกมาบางทีก็ไม่มีผู้จะดูกฎเกณฑ์อะไรนัก เช่น บางทีใช้เสียง ออน ให้สัมผัสกับเสียง ออม เป็นต้น

ก. ขอทำนองเพลงอ้อ ทำนองนี้แต่โบราณใช้กล่อมเด็กมีเสียงอ้อหรือเสียง
ฮัมตอนท้าย ต่อมาชาวขอมได้ดัดแปลงเป็นทำนองซอกลอกกับเสียงปี ซึง หรือ สะล่อ
ขอทำนองนี้เหมาะสำหรับบรรยายสภาพภูมิประเทศ สายลม แสงแดด
แผนผัง

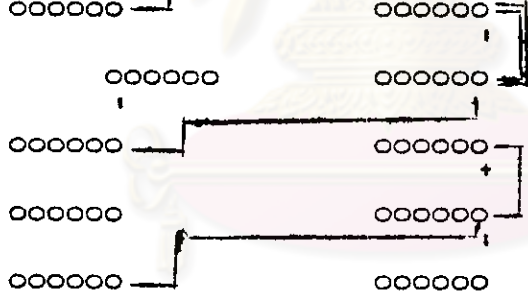
บทที่ ๑

บทที่ ๒

บทที่ ๓

ตัวอย่าง ขอทำนองเพลงอ้อ เรื่อง คาววิโกหนอย

คอยฟังก่อนทะเลาะเจ้า ตามแต่เคาแต่เหงา

คาวนี้ออกจากในธรรมชาติ

ตามที่เพิ่มกล่าวไว้

ชาเจ้าไคจ้อไคจ่า

คอนไคมาจากในธรรมชาติ

ไว้เป็นระบำเพลงอ้อ

คาวนี้เป็นคาวคาววี

ชาเจ้าไคจ่าไคจ้อ

เอามาตกแต่งแปลงหื้อ

ไคไว้เป็นคาวขอเพลง

ยังมีปญาสองเฮา

ชราบกลางกเถสม

หลอนถึง เคือนคับเคือนเพ็ง

จ่าศีลกินทานบชาด

ยังมีวันหนึ่งนั้นนา
ท่านเจ้าจะมากุมบาตร
สวนเขาฉัวเมีย
จะเอาชาวก็อะมาทาน

เป็นวันเดือนเพ็ญสะอาด
จะเอาส่งมาเป็นทาน
เขาก็มาปรึกษาการ
เราบมีสังสัถย์ (อย่าง)

koy³ faj kon² tɔ⁵ caw⁴ ta:m¹ tɛ:² kaw⁵ tɛ:²
paw⁴ kha:w³ ni:⁵ ʔɔ:k² ca:k² nay tham ta:m¹ ti:³
pen³ ka:w³ way⁵ kha:⁴caw⁴ day⁴ ci:² day⁴ cam¹ khon⁵
khay⁵ ma: ca:k² nay tham way⁵ pen¹ la^{ʔ1}bam pheŋ^{ʔi:²//}

kha:w³ ni:⁵ pen¹ kha:w³ da:w wi: kha:⁴caw⁴ day⁴ cam⁴
day⁴ ci:² ʔaw ma: tok¹ tɛ:ŋ² pɛ:ŋ¹ hi:⁴ day⁴ way⁵
pen¹ kha:w³ so: pheŋ ŋaj mi: pu:² ña:³so:ŋ¹thaw³
bo:² ka:⁴ bo:² keŋ¹ lo:n¹ thiŋ¹ dian dap¹ dian peŋ
cam¹ si:n¹ kin¹ ta:m bo:² kha:t² // ñaj mi: wan niŋ³
nan⁵ na: pen¹ wan dian peŋ sa^{ʔ1}ʔa:t² ta:n³ caw⁴ ca^{ʔ1}
ma: kum ba:t² ca^{ʔ1} ʔaw saŋ¹ ma: pen¹ ta:n suan² khaw¹
phua¹ mia khaw¹ ko^{ʔ1} ma: pɛk¹sa:¹ ka:n¹ ca^{ʔ1} ʔaw khaw⁴
kua^{ʔ1} ma: ta:n haw bo:² mi:¹ saŋ¹ sak¹ ñaj² //

๑๒๖

บัญญัติ

๑) ซอทำนองนี้มี ๘ วรรค ยกเว้นบทขึ้นต้นมี ๗ วรรค วรรคหนึ่งนิยมให้มี ๔ - ๗ คำ นิยม ๖ คำ เป็นส่วนมาก

๒) บทแรกก็มีไท ๒ จัตรา ๑ เอก ๑ บทต่อไปมีเอก ๓ จัตรา ๑

๓) สัมผัสคู่ตามแผนผัง

ข. ซอทำนองพม่า เป็นที่นิยมมากในการขอโต้ตอบระหว่างชายหญิง เป็นบทซอที่มีจังหวะโอนออน

แผนผังซอทำนองพม่า

บทที่ ๑	๐๐๐	๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐
	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐		
บทที่ ๒	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐
	๐๐๐๐	๐๐๐๐	๐๐๐๐๐		

ตัวอย่าง ซอทำนองพม่า เรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคำ

คอยฟังรา หมูซมพี่น้อง จักไซ้ทำนอง เรื่องนางบัวคำ ไชตามระบำ
ออกในธรรมพระเจ้า ทิศตอบทเขา เจ้าสุวัตรโคยมมา

อุกัณศาธา วันนั้นเมื่ออื่น ส่วนนางน้องชั้น ไชบอกบิดา ว่านางได้จา
และก็ได้พ้อ กับเจ้ากลั่นคู่ สุวัตรหนอไท (ภูมิ)

ส่วนพระฤาษี ทานกัเลี้ยงหันไค จึงยอมยกให้ เป็นคู่ตัวกรรม ของนางบัวคำ
เมื่อปางก่อนอื่น ทานไม่ซัดซัน ยกหื้อเป็นเมียแพง ฯ

koy³ faj la: mu:² cum pi:³ no:ŋ⁵ cak¹ khay¹
 thamno:ŋ liag³ na:ŋ buakham khay¹ ta:m¹ laʔ¹bam ʔo:k²
 nay tham pha⁵caw⁴ tit¹to:² bot¹ kaw⁵ caw⁴ su¹wat⁵
 toy ma: // ʔu:⁴ kan¹ sa:l¹la: wan nan⁵ mia³ ʔan⁴
 suan² na:ŋ no:ŋ⁵ can⁵ khay¹ bo:k² biʔ¹da: wa:³ na:ŋ
 day⁴ ca:¹ leʔ¹ koʔ¹ day⁴ fu:³ ʔu:⁴ kap¹ caw⁴ kin²
 khu:⁵ su¹wat⁵ no:² thay⁵ // suan² pha⁵ laʔ¹si:¹
 ta:n³ lej han¹ day⁴ ciŋ² fiom fiok⁵ hay⁴ pen¹ ku:³
 tua¹ kam¹ khoŋ¹ na:ŋ buakham mia³ pa:ŋ¹ kon² ʔan⁴
 ta:n³ may³ khi:t² khan⁴ fiok⁵ hi:⁴ pen¹ mia pe:ŋ //

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัญญัติ

๑) ขอบทหนึ่งมีแปดวรรค เหมือนกันทุกบท ยกเว้นวรรคสุดท้าย มีเพิ่มคำว่า "วางเพลง" เมื่อจบ วรรคหนึ่งมี ๔ - ๖ คำ ส่วนมากใช้ ๔ คำ

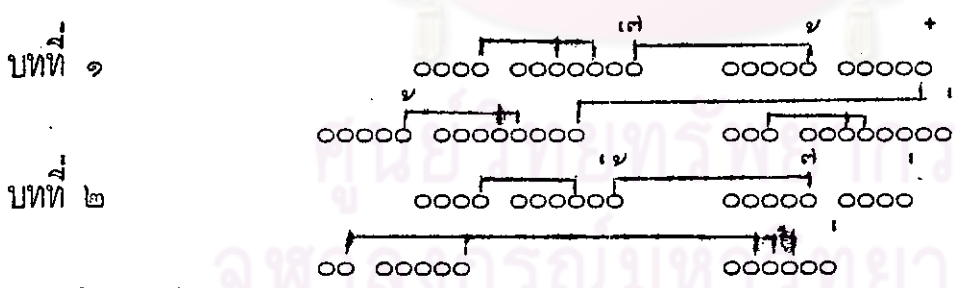
๒) บทหนึ่งกำหนดมี โท ๔ ในคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และวรรคที่ ๓ ซึ่งสัมผัสกัน และคำสุดท้ายของวรรคที่ ๒ และ ๓ ซึ่งสัมผัสกันเช่นกัน คำสุดท้ายของวรรคที่ ๔ เป็นเสียงสามัญ

๓) สัมผัสคู่แผนผัง

ค. ขันทำนองเพลงเสเลเมา (เงี้ยว)

ขันทำนองนี้ข้างขอขอบใช้ขอโคตคอบกันระหว่าง ขางขอชายกับขางขอหญิง ในเรื่องความรักใคร่ ขอเรื่องซาดก ขออวยพร หรือขอเรียกขวัญลูกแก้ว (ทำขวัญนาค) ลีลาขอมทั้งกระทงกระทั้น อ่อนช้อย ขบขันปะปนกัน เครื่องดนตรีที่ใช้กับขันทำนองนี้ มีปี่ ซึ่ง หรือทะเล่ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือจะใช้ซึ่ง ทะล่อ และขลุ่ยรวมกันก็ได้

แผนผังขันทำนองเพลงเสเลเมา (เงี้ยว)

ตัวอย่าง เรื่องหอยรำพัน

ทุกซอกทุกซี้ใจ ฟังแมจะไซเล่าไว้ คิ้วของขำมอไน้ มีชื่อว่าหอย
 ทุกซี้ใจ เชนลำ อยู่ตามน้ำ ปลอมบัวลอย หนะเพื่อนหนะ เสียเบ็ดมาปะมันก็เอาไปหวด
 คิ่นขำบมี เที่ยวตามทีผ่ายคิ่น ครันหันภัยยามานัน ขำว่าลนบออก
 นั๊กแก คอยตะแหลคตะแหล ไปโคเชนขำมคางม
 หนาตะแหลคตะแหล กนกันแนซี้ฟ้า เพื่อป้องกันตัวชา และบอกหนทางสวรรค์
 ไผจะเก็บขำนิน ผอกนชาซึซัน นำเพื่อนำ อยาฟังโคทำกับตัวชาเพื่อ

กันเข้าเตือนใจ ผู้คนในโลกหล้า หือพากันแหงนคอฟ้า อย่าทำกรรมทำบาป
จอมกรรม คนใดซำงคิด จะไค้ขึ้นสวรรค์ คนใดใจตันลงอบายสี

ตัวอย่าง เรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคำ

ศรีบัวคำ เป็นบุตรบุญธรรม พระฤาษีหน่อไต้ ยามเมื่อเจ้าจะได้ คุ้มแพง

หนอสายตา

ยามเมื่อเจ้าสุวัตร ไค้กะพวงดอกมา คำแม่คำ นางนงบัวคำ เจ้านั่งเล่นอยู่

บมีไผ่ไหน คนใดจิมผู้ เจาก็แจ่งตรัสรู้ ว่าเป็นเจาคอกมาลัย เจ้าสุวัตร

ก็เที่ยวเข้าไป

นี่จะปราศรัย กับนางนงหน้ามาลัย นางบัวคำหันแค้ไกล นางสายใจฟังหลบหลีกหน้า

สุวัณโณ ออกแม่พู่ไธหน่อไต้ พียงบั้นหันไกล นงไทกลัวเล่าสังขานา

ยามนั้นเจ้าสุวัตร ก็เข้าไปพักอยู่นอกศาลา นานองนา พออกมาดูชายนอยเทอะหนา

ตัวพิคังใจมาหา เจาบแปลคอกสรอย ชำเจานางนอย หลบหลีกอยู่ภายใน

ยอนความรักพิมเค้มีใจ พืออยู่จากไกลก็ไหลมาสู่ ภายใน พออกมาปราศรัยขอหื้อ

ชื่นใจตัวพินอยหนึ่ง ฯ

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

tuk⁵ ʔok¹ tuk⁵ cay¹ faj phom¹ ca^{ʔ1} khay¹ law³
 way⁵ tua¹ khog¹ kha:⁴ mon³ thay⁵ mi: ci:³ wa:³ hoy¹
 tuk⁵ cay¹ cen³ lam⁵ yu:² ta:m¹ na:m⁵ po:m¹ bua loy
 na^{ʔ1} pian³ na^{ʔ1} sia¹ pet¹ ma: pa^{ʔ1} man ko^{ʔ1} ʔaw
 pay huat² // ti:n¹ sam⁵ bo:² mt:¹ thew³ ta:m¹ na^{ʔ1}ti:
 pha:y³ dan⁴ kan han¹ phayya: ma: nan⁵ sam⁵ wa:³
 lon³ bo:² ʔok² nak⁵ kɛ: koy³ tha^{ʔ1}let¹tha^{ʔ1}le:¹
 pay day⁴ cen³ kha:¹ mot⁵ ɲa:m³ // na:⁴ tha^{ʔ1}let¹
 tha^{ʔ1}le:¹ kon⁴ ko^{ʔ1} nɛ: ci:⁵ fa:⁵ pia³ poɲ⁴kan¹
 tua¹ kha:⁴ le^{ʔ1} bo:k² hon¹ ta:ɲ sa^{ʔ1}wan¹ phay¹ ca^{ʔ1}
 kep¹ kha:⁴ nan⁵ pho:² kon⁴ kha:⁴ ci:⁵ can⁵ nam
 pian³ nam ya:² faj³ day⁴ tham kap¹ tua¹ kha:⁴ tia³ //

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัญญัติ

๑) ขอนำของขึ้นต้องขอละสองบท บทที่ ๑ มี ๘ วรรค บทที่ ๒ มี ๗ วรรค แต่ละบทอาศัยการหยุดเสียงกรหนึ่งเป็นเครื่องกำหนดบท บทที่ ๒ อาจเพิ่มขึ้นมาได้อีก ๒ วรรค หรือ ๔ วรรค วรรคหนึ่ง ๆ มีจำนวนคำไม่แน่นอน นอกจากวรรคที่ ๕ บทที่ ๒ ต้องมีเพียง ๒ คำเท่านั้น

๒) บทที่ ๑ มีเอก ๒ โท ๑ ตรี ๑ จัตวา ๑

บทที่ ๒ มีเอก ๓ โท ๑ ตรี ๑

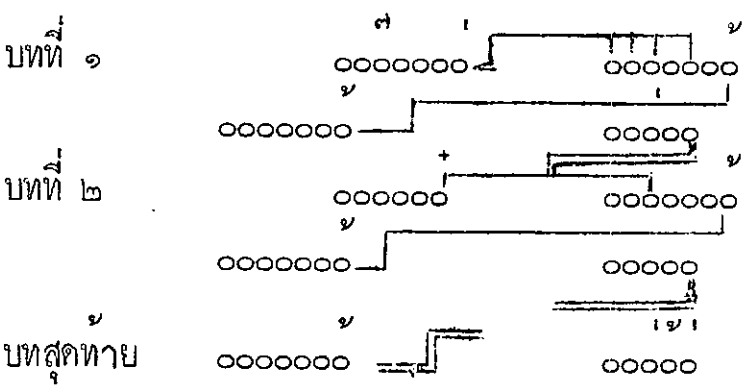
คำสุดท้ายบทต้องเป็นเสียงเอกเสมอ

๓) ถ้าสามารถแต่งบทที่ ๑ ให้สัมผัสกับบทที่ ๒ ได้จะยิ่งเพิ่มความไพเราะยิ่งขึ้น

ง. ขอพระลอ หรือขอนำของลอนาน

ที่ชื่อขอพระลอ เพราะโบราณนิยมนำเอาเรื่องราวของพระลอมารเขียนให้ช่างขอ ขอนำของลอนานนี้ คนทั่วไปจึงเรียกขอพระลอ ขอนำของนี้ไพเราะมาก เพราะมีเสียงสูงต่ำ อ่อนช้อย เป็นที่นิยมของคนทั่วไป กวีโบราณนิยมแต่งขอนำของนี้ในการขอพระเกี้ยวทักขัตติย์ พรรณนาความงามตามธรรมชาติ เช่น ชมนกชมไม้ และชมดอกไม้ เป็นต้น ข้อความใดที่ดี ต้องการให้คนฟังเกิดความสงสัยและเห็นใจก็มักจะแต่งควยขอนำของนี้

แผนผังแบบที่ ๑

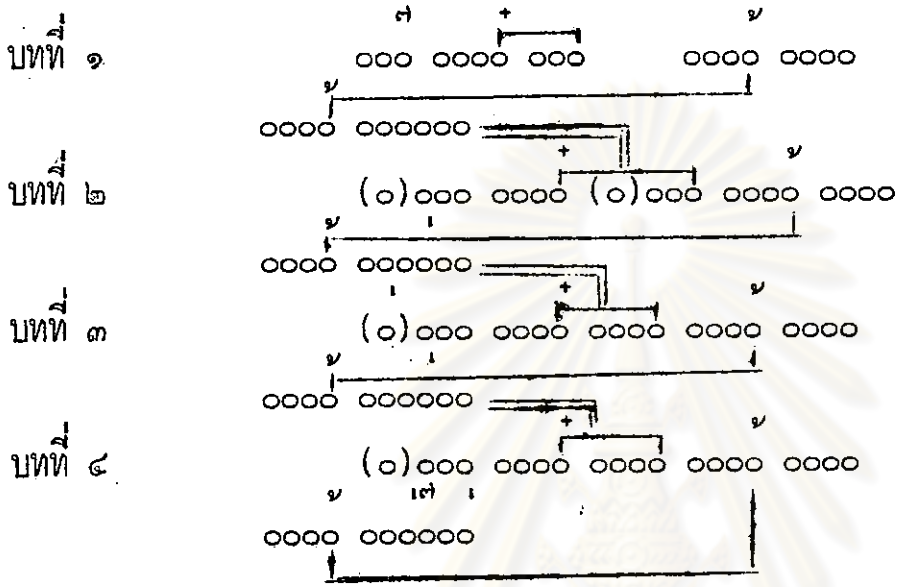

ตัวอย่าง

แลละลิวไปสุคเซนตา ผ่าคอยคองเข้าพงป่าไม้
 สักเกียนสูงbungยางไม้ไร่ เปาคูแงะคะยอมยม
 เกาวลยพันกิงกานเกลียวกลม พระพายลมพัดพวงดอกไม้
 มาหอมหวานชวนชื่นใจใบ ยามเมื่อออกเดินทาง
 หอมบุปผาแมงบานสรอยสร้าง สองนางชื่นชอยหน้า ฯ
 แ่งตามวรรคแสดงการอ่านจริง ๆ ดังนี้
 แลละลิว ไปสุคเซนตา ผ่าคอยคอง เข้าพงป่าไม้ สักเกียนสูง
 bungยางไม้ไร่ เปาคูแงะคะยอมยม
 เกาวลยพัน กิงกานเกลียวกลม พระพายลม พัดพวงดอกไม้
 มาหอมหวาน ชวนชื่นใจใบ ยามเมื่อออกเดินทาง
 หอมบุปผา แมงบานสรอยสร้าง สองนางชื่นชอยหน้า

lɛ: la^๑liw^๕ pay sut^๑ cen^๓ ta:^๑ fa:^๒ doy doŋ
 khaw^๔ phoŋ pa:^๒ may^๕ sak^๑ khian su:^๑ŋi:^๑ŋ ŋiəŋ may^๕
 lay^๔ paw di:^๒ ŋɛ:^๕ kha:^๑ŋi:^๑m ŋom // thaw^๑ wan pan
 kiŋ^๒ ka:n^๔ kew^๑ kom^๑ pha:^๑pa:y lom pat^๕ puəŋ do:k^๒
 may^๕ ma: ho:m^๑ huan^๑ cuan ci:n^๓ cay^๑ bay^๔ ŋa:m mra^๓
 ʔo:k^๒ dənta:ŋ // ho:m^๑ bup^๑pha:^๑ be:ŋ^๒ ba:n soy^๔
 sa:ŋ^๔ so:ŋ^๑ na:ŋ ci:n^๓ coy^๕ na:^๒ //

ตามหลักที่เขียนไว้แบ่งออกเป็น ๔ วรรค แต่เวลาอ่านจริง สังเกตจากการหยุดเว้นระยะ แบ่งออกเป็น ๗ วรรค ดังนี้

บัญญัติ

- ๑) วรรคแรกส่วนมากมี ๓ คำ วรรคต่อไปมีวรรคละ ๓ - ๔ คำก็ได้ เว้นวรรคที่ ๗ ซึ่งเป็นวรรคสุดท้ายของบท นิยมใหม่มีคำ ๕ - ๖ คำ
- ๒) บทแรกมี โท ๒ เอก ๑ ศรี ๑ จัตวา ๑
 บทที่ ๒ มี จัตวา ๑ โท ๒
 บทที่ ๓ มี เอก ๒ โท ๑ จบบทสุดท้ายด้วยเสียงเอก
- ๓) สัมผัสสุกคามแผนผัง

จ. ขอยื่น

เพ็ญจะมีขึ้นเมื่อ ๓๐ กว่าปีมานี้เอง เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เชียงใหม่ พระนางเจ้ากาจราชรัศมี พระชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ ท้าวสุนทรพจนกิจวิ ในคุ้ม (วัง) เชียงใหม่แต่งขึ้นสำหรับขับขอ เป็นการรับเสด็จและสรรเสริญพระเกียรติยศ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทำนองแปลกไปจากชอห์หลายและสงามาก ขอความในชอยันที่แต่งครั้งนั้นดังนี้

สานอมเกล้า ซาพระพุทเจ้ากราบทูลฉลอง

บทรัชพระยุคทอง ไต่ฝ่าละอองธุลีพระบาท

บรมนาถ พระปกเกล้าเกล้า ทั้งพระแม่เจ้าบรมราชินี

คนทรงบุญฤทธิ์ เป็นที่ยินดี แก่ประชาราษฎ์ทุกคนนอญใหญ่

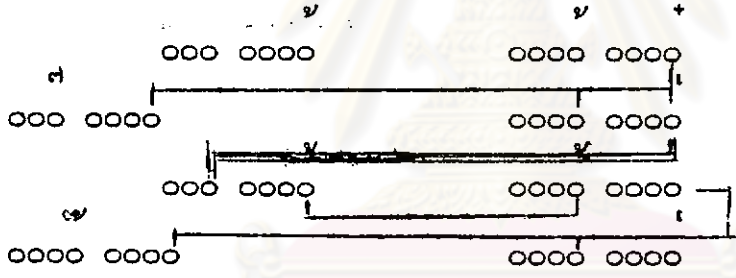
จังหวัดเชียงใหม่ ไพร่ผ่าซาเจ้า ทั้งหนุ่มทั้งเฒ่าทั้งทิศทั้งดวง

ไต่พิงเพิงพะ พระรมโพธิทอง เป็นฉัตรเรืองรองปกบังกั้งเศศ

ไต่ยีนขาวสาร จะเสด็จประเวศ อินทรทิพยเทพกโมทนา

หือสายเมฆะ ฟ่าฝนธารา ไหลหลั่งลงมา ทั้งพินแดนเหล่า

แผนผังช้อยัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัญญัติ

แต่งทีละ ๒ บท วรรคแรกมี ๓ คำ วรรคต่อไปอีก ๗ วรรค มีวรรคละ ๔ คำ บทแรกจะมีโท ๒ ศรี ๑ จัตวา ๑ เอก ๑ บทสอง มีโท ๒ ศรี ๑ เอก ๑ ขยับขึ้นทุกบทจะต้องจบด้วยเสียงเอกเสมอ

ขอชนิดอื่น เช่น ขอนำนองจะปู่, นำนองเชียงใหม่ และนำนองเชียงแสน หลวง หรือผาเบ้ง ทวงนำนองแต่งยากมาก และสังเกตจากของเดิมที่แต่งไว้ยากที่จะวางกฎเกณฑ์ตายตัว จึงไม่นำมากกล่าวในที่นี้

๔) ครรรโลง หรือ โคลง

ครรรโลง หรือ โคลง มี ๓ ชนิด คือ

ก. ครรรโลง ๔ หอง หรือ โคลง ๔ สุภาพ

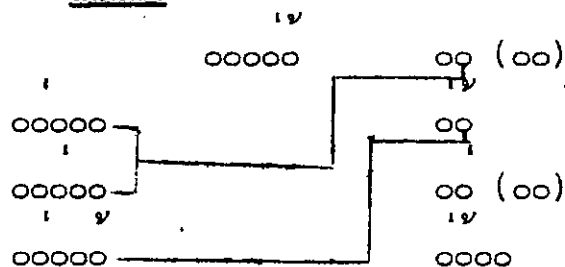
ข. ครรรโลง ๓ หอง หรือ โคลง ๓ สุภาพ

ค. ครรรโลง ๒ หอง หรือ โคลง ๒ สุภาพ

กวีโบราณนิยมเอาโคลงไปแต่งเป็นนิราศบ้าง เช่น นิราศศรีบุญชัย ซึ่งเป็นนิราศเล่มแรกในประวัติวรรณคดีไทย นำเอาไปแต่งเป็นคำสอนบาง เช่น พระลอสอนโลก แต่งสรุปใจความท้ายบทของเรื่อง ที่แต่งเป็นคำขวัญบาง เช่น เรื่องเจ้าสุวัทนาบบัวคำ ครรรโลง หรือ โคลง แต่ละชนิดทำนองอ่านโดยเฉพาะ และแตกต่างไปจากของภาคกลาง

ก) ครรรโลง ๔ หอง หรือ โคลง ๔ สุภาพ

แผนผัง

ตัวอย่าง จากพระลอสอนโลก

ไผ่โคไหากลวงถอย	วาทา
บอจคีนคำมา	งายไค
เพคเพิงคังนาวา	คิตหาค อยูแล
บอจจักคีนโกถ	ฝั้งควยแรงพาย ๗
เป็นขุนอยาเสพควย	สรา มากเนอ
หลอนหมขาวประชา	ทีไหว
ปะใสเทียรอายจา	รืตเกา มีเฮย
เขาจะเลือกคองไค	วาเจาขุนเมา ๗

(เสียงและความหมายคล้ายภาษาไทยกลางเป็นส่วนมาก จึงไม่เขียนอักษรแสดงการอ่าน)

บัญญัติ

๑) โคลงบทหนึ่งมี ๔ บาท บาทหนึ่งมี ๒ วรรค วรรคแรก ๕ คำ วรรคหลัง ๒ คำ ยกเว้นบาทที่ ๔ ซึ่งวรรคหลังมี ๔ คำ บาทที่ ๑ และ ๓ อาจมีคำสร้อยไค้อีก ๒ คำ

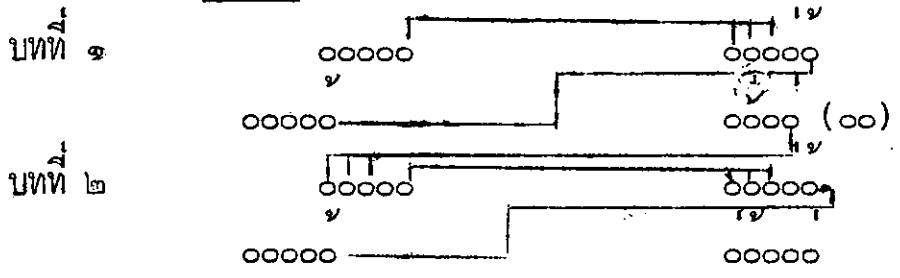
๒) มีเอก ๓ โท ๔

๓) สัมผัสคตามแผนผัง

ข้อสังเกต จะเห็นว่า ครรโลงสี่ห้อง มีลักษณะเดียวกับโคลง ๔ สุภาพ ที่ใช้ในวรรณคดีภาคกลางนี้เอง เป็นเรื่องน่าคิดว่า ทางเหนือจะเล่นคำประพันธ์เช่นนี้ก่อนแลวภายหลังแพร่หลายมาสู่ภาคกลาง

ข) ครรโลง ๓ ห้อง หรือ โคลง ๓ สุภาพ

แผนผัง

ตัวอย่าง

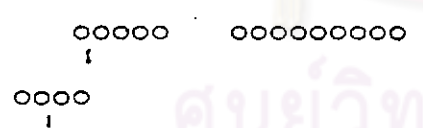
เจ้าก็มาทอดคนตาย ที่กลางกองคนป่ากล้วย
 เอาตัวมามอกมว กลางป่ากงใหญ่

caw⁴ ko¹ ma: to:t³ ton¹ ta:y¹ ti:³ ka:ŋ¹ dog
 da:n pa:² koy⁴ ʔaw tua¹ ma: mo:t³ moy⁵ ka:ŋ¹ pa:²
 dog ñay² //

บัญชี

- ๑) จำนวนคำไม่แน่นอนนัก ประกิตีมีวรรคละ ๕ คำ แต่บางทีก็มีมากกว่านั้น
- ๒) มีเอก ๑ โท ๒ คำสุดท้ายของโคลงต้องเป็นเสียงเอกเสมอ
- ๓) สัมผัสคู่ตามแผนผัง
- ๔. ครรโลงสองทอง หรือ โคลงสอง

แผนผัง

ตัวอย่าง

นางก็มาทอดคนตาย จะถวายที่กลางคอนทรายแฉกรอน
 เหนือฝุ่นทรายออน

(จากคำขอเรื่อง เจ้าสุวัต นางบัวคำ)

บัญชี

สังเกตไวยากรณ์ประกิตีคำประพันธ์ชนิดนี้มีไฉนอย่างมาก จำนวนคำไม่แน่นอน วรรคแรกมี ๕ คำ วรรคที่สองมักมี ๗ - ๕ คำ และวรรคที่สามมี ๕ คำ วรรณยุกต์ที่บังคับแน่นอนคือคำสุดท้ายต้องเป็นเสียงเอกเสมอ

๕) ราย

มีลักษณะเหมือนรายโบราณที่ใช้ในวรรณคดีภาคกลาง

แผนผัง

๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐

๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐ ๐๐๐๐๐๐

ตัวอย่าง

นะมะสิกาเร ปุชชอกีวาท นมัสการพระภูวเดช ตุนทรง
 นามเนตรในสัญญาบัตร อันพระมหากษัตริย์เจ้าชุนโศต ชุบเลี้ยงโยคมุตตะกา
 ที่อเป็นเจ้าพระอภิรักษ์ราชา รักษาอาณาเขต ในโกไสยประเทศขอบขันตมิ่ง
 ยอนใจเจ้าหนิมมันเที่ยง บคอนเหียงริษยา แแปงประชานะราช บสะหลัง
 พลังพลากหลงไหล เหตุว่าท่านรักน้ำใจหลายหลีบ จึงตั้งเจ้าไวยสืบราชตระกูล
 เพือบทอหายสูญต่ำยอบ เหตุว่าเจ้าประกอบควบปัญญา ภูมิวิจารณ์ถนัด
 เอาทักที่บังควร คำสำนวนควรเลห์ จุจอบเยบหลงไหล เมื่อเจ้าอยู่สบายใจ
 เจริญเจ้าหนีใจคิกคิก พระมหาเถรเจ้า ก็เมตตาสัตว์ทั้งหลาย ควบณการคังนี้ก็มีอยู่
 ก็มีอยู่และ

บัญญัติ

- ๑) จำนวนคำในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่นานอน มีตั้งแต่ ๕ - ๘ คำ
- ๒) คำสุดท้ายของวรรคตนจะส่งสัมผัสไปยังคำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ ของวรรคต่อไป เป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนจบ คังแผนผังข้างตน

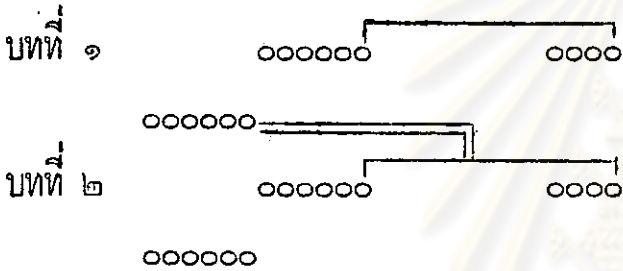
na⁵ma⁵si¹ka:le: pu:ce: ?a¹phi⁵wa:t³ sip¹ niw⁵
 na:t³ pha¹nom sa:n¹ na⁵mat⁵sa¹ka:n¹ pha⁵ phu:wa⁵de:t²
 ton¹ soj na:m ne:t³ nay san¹ña:bat¹ ?an pha⁵ ?a¹phi⁵
 chay la:ca: lak⁵sa: ?a:na:khe:t² nay ko:say¹ pa¹the:t³
 kho:p² khan¹ sa¹mi¹ño:n⁵ cay¹ caw⁴ nim¹ man⁴ tiaj³
 bo:² khon⁴ gij² lit⁵sa¹ya:ke:² fu:ŋ¹ pa¹ca:na⁵la:t⁵
 bo:² sa¹lay⁴ pag⁴ pa:t³ loj¹ lay¹ he:t² wa:³ ta:n³
 lak⁵ na:m⁵ cay¹ la:y¹ li:p² ciŋ² taj⁴ caw⁴ way⁵
 si:p² la:t³ta¹ku:n¹ pia³ bo:² hi:⁴ ha:y¹ su:n¹ tam²
 ño:p³ he:t³ wa:³ caw⁴ pa¹ko:p² doy⁴ pañ¹ña: hu:⁵
 pit⁵ca¹la¹na: thuan⁴ thi:² ?aw tat⁵ ti:³ baŋkuan
 kam sam¹nuan khuan le:³ cu¹ co:p³ ñe:³ bo:² lay¹
 loj¹ mia³ caw⁴ yu:² sa¹ba:y cay¹ cən caw⁴ nim¹
 cay¹ kit⁵ thi:² pha⁵ ma⁵ha:le: the:n¹ caw⁴ ko¹ me:t³ta:¹
 sat¹ tagla:y¹ doy⁴ pha¹ka:n¹ daŋ² ?i:⁴ ko¹ mi:
 yu:² le¹ //

เปรียบเทียบลักษณะคำประพันธ์ภาคกลางและภาคเหนือ

ก) คำประพันธ์ชนิดคาวและขอ ซึ่งมีในภาคเหนือไม่ปรากฏว่าเหมือนคำประพันธ์ชนิดใดของภาคกลาง

ข) คำประพันธ์ที่ทางภาคเหนือเรียกว่า กภาพย์ แบ่งออกเป็นภาพย์เสียงใหญ่ และภาพย์เสียงเล็ก กภาพย์ทั้งสองชนิดก็มิได้มีลักษณะเหมือนคำประพันธ์ชนิดที่เรียกว่าภาพย์ในภาคกลาง กภาพย์ที่ใช้ในวรรณคดีภาคกลาง ที่นิยมมี ๓ ชนิด คือ

๑) กภาพย์ฉบับ ๑๖ มีแผนผังดังนี้

บัญญัติ

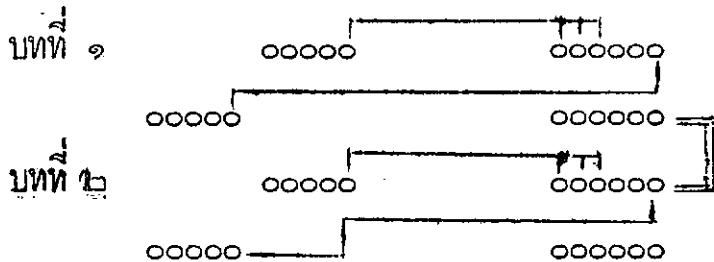
กภาพย์บทหนึ่งมี ๑๖ คำ บทหนึ่งมี ๓ บาท หรือ ๓ วรรค วรรคแรก ๖ คำ วรรค ๒ ๔ คำ วรรคที่ ๓ มี ๖ คำ สัมผัส ๖ คู่ตามแผนผัง

ตัวอย่าง

เหล่าชาคนาอัปสร	กมเกศยอกร
บังคมพระเทพรังสรรค์	
พำนักเนาสุขทุกวัน	พระคุณอนันต์
เอนกประคองโพธิ์ทอง	

(จากพระราชนิพนธ์ มัทนพารา)

๒) กภาพย์ยานี ๑๑ มีแผนผังดังนี้

บัญญัติ

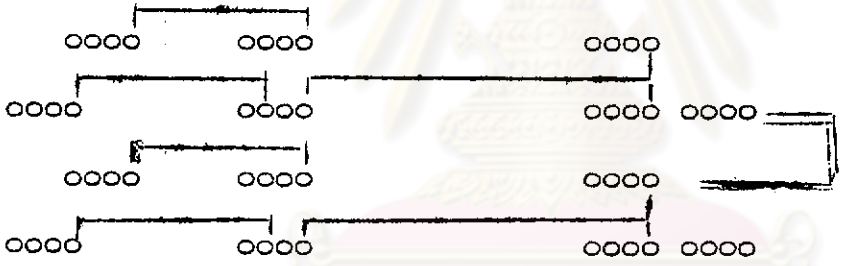
ภาพยบหนึ่งมี ๒ บาท คือ บาทเอกและบาทโท แต่ละบาทมี ๒ วรรค
วรรคหน้า ๕ คำ วรรคหลัง ๒ คำ แต่ละบาทมี ๑๑ คำ สัมผัสคู่ตามแผนผัง

ตัวอย่าง

ขึ้นกกตกทุกซ้าก	แสนลำบากจากเวียงชัย
มันเผือกเล็กเผาไฟ	กินผลไม้ได้เป็นแรง
รจนรอนอนอัสถง	พระสุริยงเย็นขอแสง
ช่วงคิ่งน้ำครั่งแดง	แผ่เมฆเงาเขาเมรุจร

(จาก ภาพยบพระไชยสุริยา ของสุนทรภู่)

๓) ภาพยบสร้างคนางค์ ๒๔ มีแผนผัง ดังนี้

บัญญัติ

ภาพยบหนึ่งมี ๗ วรรค ๆ ละ ๔ คำ รวมเป็น ๒๘ คำ สัมผัสคู่ตามแผนผัง

ตัวอย่าง

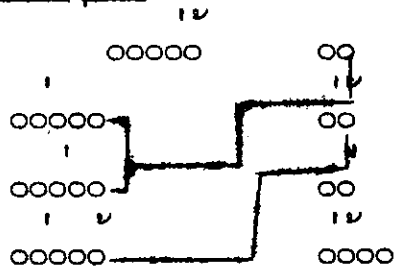
ขึ้นใหม่ในกน	ก.การวาปน	ระคนกันไป
เอ็นคภูธร	มานอนในไพร	มณฑลคั่นไพร
ส่วนสุมาลี	วันทาสามี	เทวีอยู่งาน
เผ่าอยู่คแล	เหมือนแตกกาลก่อน	ให้พระภูบาล

สร้างราญวิญญา ฯ

(จากภาพยบ พระไชยสุริยา ของสุนทรภู่)

ค) คำประพันธ์ประเภทโคลง หรือครุโลงนั้น โคลงสี่สุภาพของภาคเหนือ
และภาคกลางเหมือนกัน มีบางโคลงที่คำที่ ๗ บาทที่ ๒ ไม่สัมผัสกับคำที่ ๕ ในบาทที่ ๔

แผนผังโคลงสี่สุภาพ

ตัวอย่าง โคลงสี่สุภาพในวรรณกรรมภาคกลาง

จากมามาตัวลำ	ลำบาง
บางปีเรือราพกลาง	พี่พร้อม
เรือแฉงช่วยพานาง	เมียงมาน มานา
บางบับคำคลอง	คลจวน้ำตาคลอ ฯ (จากนิราศนรินทร์)

โคลงสามสุภาพมีลักษณะคล้ายกัน แผนผังโคลงสามสุภาพที่ใช้ในวรรณกรรมภาคกลาง เป็นดังนี้

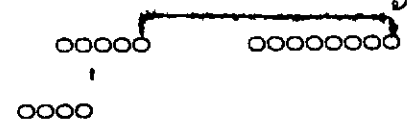
แต่โคลงสามสุภาพ ที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือ มีจำนวนคำไม่แน่นอน และที่ผิดไปอีกอย่างหนึ่งคือ โคลงสามที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือจบด้วยเสียงเอกเสมอ

ส่วนโคลงสองสุภาพนั้นมีลักษณะไม่เหมือนกับโคลงสองสุภาพที่ใช้ในวรรณกรรมภาคกลาง โคลงสองสุภาพภาคกลางมีแผนผังดังนี้

ตัวอย่าง

โคลงสองเป็นอย่างไร แสดงแก่กุ่มบุตรชี่
 เช่นให้เห็นเลบง แบบนา
 โคลงสองของภาคเหนือจบด้วยเสียงเอกเสมอมีแผนผังดังนี้

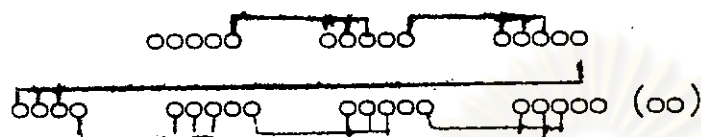

ตัวอย่าง

เจ้าก็มาทอคนตาย จะถวายที่กลางคองทราย แดคร้อน

เหนือฝุ่นทรายอ่อน

ง. ร้าย ที่ภาคเหนือเรียก "ร้าย" หรือ "ฮ้าย" นั้นตรงกับร้ายโบราณ ใช้ใน
วรรณกรรมภาคกลาง ร้ายโบราณมีแผนผังดังนี้

บัญญัติ

วรรคหนึ่งมีค่าประมาณ ๕ - ๖ คำ คำสุดท้ายของวรรคทอดล้มผัสไปยัง
คำที่ ๑ หรือ ๒ หรือ ๓ คำใดคำหนึ่งของวรรคต่อไป คังนี้เรื่อย ๆ จนจบ คำสุดท้าย
บทต้องเป็นเสียงสามัญ

ตัวอย่าง

ชมชาวสองพี่น้อง คองหทัยจอมราช พระบาทให้รางวัล
ปันเสื้อผ้าสนอบ ขอบใจสุเอาขาว มากล่าวคองใจ บารนี้ (จากลิลิตพระลอ)

นอกจากนี้ ร้ายยาวที่วรรณกรรมภาคเหนือใช้ เช่น ในมหาชาติ หรือ
เวสสันดรชาดก ก็มีลักษณะเหมือนร้ายยาวในภาคกลาง

ตัวอย่างร้ายยาวที่ใช้ในวรรณกรรมภาคกลาง

อด มหาสกุโต ปางนั้นพระเวสสันดรออกคุดวงกษัตริย์ ตรัสทอพระเนตรเห็น
คองพระอักร เรศถึงวิสัยฎีกาพลบลงวันนั้น พระทัยท้าวเธอสำคัญว่า พระนางเธอ
วางวาย สคุงพระทัยหาว่า โออินิจจา มัทธิเจ้าพี่เอ๋ย บุญพี่น้องแลวนะเจ้าเพื่อนยาก
เจ้ามาตายจากพี่ไปในวงวัด เจ้าจะเอาป่าชัฏนี้หรือมาเป็นป่าช้า จะเอาพระบรม
ศาลานี้หรือเป็นบริเวณพระเมรุทอง จะเอาแต่เสียงสาธิตการร่ำร้องนั้นหรือมาเป็นกลอง
ประโคมไพร จะเอาเสียงจักจั่นเรไรอันร่ำร้อง นั้นหรือมาต้างแตรสังข์และพิณพาทย์
จะเอาแต่เมฆหมอกในอากาศ นั้นหรือมาท้างเพดาน จะเอาแต่ขลุ่ยขลุ่ยขลุ่ยขลุ่ยขลุ่ยขลุ่ย
มาต้างฉัตรเงินและฉัตรทอง จะเอาแต่แสงพระจันทร์อันดุจด่องมาต้างประทีปแกว่งาม
โอภาส อนิจจามัทธิเอ๋ย มาตายขอเ็นจอนาถไรรุญาติที่กลางคอง...

วิกเอาวามมาโลจรจง ลงที่พระอุระพระมัทธิหวังจะให้ชุ่มชื้นพื้นสมฤติ
คินมาแห่งนางพระยานั้นแล ฯ (จาก เวสสันดรชาดก)

บัญญัติ

ในวรรคหนึ่ง ๆ ไม่จำกัดจำนวนคำ จะแต่งวรรคละกี่คำก็ได้ คำสุดท้าย
วรรคแรกส่งสัมผัสไปยังคำใดคำหนึ่งในวรรคต่อไป ดังนี้เรื่อย ๆ จนกว่าจะจบ
ตอนจบใสร้อย นั้นแล, นี้แล, นั้นเถิก, ฯลฯ แลวแต่เหตุการณ
ตัวอย่างรายยาวที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือ

สวนพระราชานแฉว หันนองแกวทาวทั้งยั้น โสกาคลื่นุใหม่ ท้าวอกบได้
อันเป็นศรมณ บินปรารมณเคือครอน ทกขซึ่งซอนโรคา ควรรกฤษณามีมาก อกล่ำบาก
เหลือใจ เพราะวาอาลัยบแลว หันนองแกวทาวมรณา ชลเนตรนำตาคทกระษุ เจ้าก
ผูกลุกไปยอห้วนางพระยาขึ้นพาคไว้เหนือคัก ให้รำรักเมียมิ่ง คิดทกสิ่งถนอมใจ วา
โอยหนอ มัทธิกุน้ำมาตายเสียแทแลหนอ ว่าอันแลวเจ้ากคณิงใจวา มัทธิกุน้ำ ตายแท
รว่าไปตายเป็นฉนโค พระจอมใจแก่นไทกัเอามือวางไว้เหนืออก นางพระยาก็ยังค
อุณ มะมุนตองมือตน ก็ถ้อเอาน้ำคนคันทีมาณะผายลอบหนา เมียกำพร้ามิ่งชชช
พระราชานแฉว ไท มาอยุ่ป่าไม้ไค้เจ็คเคื่อน หนีเสียเรื่อนมาบวช สร้างณวชเป็นช
บหนอนถุกตัวนางมัทธิสัถ์เทือ ในเมื่อความโสกทกขบ้งเกิด รอนใหม่เคือคเรณ นร
คนเป็นนักบวช สร้างณวชภาวณา เจ้ามิตาทั้งสองอันเต็มไปคยน้ำตา ก็เอหัวพิมพา
แก่นไท ขึ้นพาคไว้เหนือคัก เจ้ายืนรักบแลว เหตุวานองแกวมาสยบคย พระเจม
ฉายแก่นเหง่า นังเผาคใจเมียบ จึงกลาววา มัทธิเฮย ทคทีนบใช้เป็นที่ควรนางมาตาย
เทาสองราตายแก่นไท คังถามาละพีไว้ตายไป น้ชา ฯ

จะเห็นว่ามีลักษณะ เหมือนกับรายยาวที่ใช้ในวรรณกรรมภาคกลาง รายยาว
ที่ใช้ในวรรณกรรมภาคเหนือมักลงท้ายด้วยคำว่า น้ชา, แฉนา, กอนเทอะ ฯลฯ
แลวแต่เหตุการณ